

VOORAF

'Er staat tegenwoordig zo weinig in de nieuwsbrief over de boerderij zelf, maar wel veel over allerhande raakvlakken'. Dat zei iemand als reactie op de vorige uitgave. Klopt helemaal. Omdat dit met elkaar te maken heeft. Boeren stoppen hun boerdenbedrijf om een reden. Vaak ligt die wel in de lijn van de boerderij, maar maar gaat weinig over bouwkundige zaken rondom de boerderij als gebouw. Of het moet gaan om het niet langer kunnen betalen van de onderhoudskosten die een (oud) pand vergt.

Een belangrijke aanleiding is ook de bemoeienis van minder terzake kundigen. Hoewel ze zelf vinden dat ze juist wel alles weten van de problemen. En dan is er de overheid, die een heel andere taak op dit gebied heeft dan de boer zelf. Vaak staan beider belangen lijnrecht tegenover elkaar. Natuurlijk heeft de overheid een belangrijk taak als het gaat om ons landbouwbeleid. Maar het komt nogal eens voor dat we de logica missen van genomen beslissingen. Algemeen belang noemt de overheid dit. Achteraf moet blijken of het gevoerde beleid de meest juiste beslissing is geweest. In de Volkskrant staat momenteel een tweewekelijkse reeks, waarin het gaat om 'een andere manier van koeien houden'. Eerder dit jaar stond in NRC een artikel over het mestbeleid. U vindt het in deze nieuwsbrief.

Dick de Jong

APOLOGISCHE SPREEKWOORDEN

Opnieuw vijf stuks uit de spreekwoordenreeks:

- 't Is al goed dat van het varken komt, zei de boer, en hij at het zeeltjen (tou) waarmee het gebonden stond.
- Goede morgen zei de boer, en het was schemeravond.
- Goesting is koop (= ieder zijn meug), zei de boer, en hij kuste het kalf onder de staart.
- Een grap is een grap, zei de boer, en hij kietelde zijn vrouw met de hooivork.
- 't Is een haas, zei de boer, en hij schoot zijn zwijn.

DE REGERING ZIET POEP, GEEN KOE

Dit artikel lijkt te gaan over fosfaatoverschotten, maar geeft in feite juist een oplossing om eronder uit te komen. Iedereen die dit leest kan het ermee eens zijn, of juist niet. Het schetst wel weer een nieuw probleem, waardoor boerenbedrijven gaan stoppen. Dus is met dit artikel opnieuw overduidelijk dat onze stichting voldoende bestaansrecht heeft. Het artikel stond op 14 januari 2016 in NRC.

Een koeienvlaai.

De regering drijft melkveeboeren tot wanhoop. Met fosfaatrechten zijn koeien helemaal niet gebaat. Het is beter om minder buitenlands krachtvoer te importeren. Boer Harmen Treur vindt het tijd voor een diervriendelijke en duurzame oplossing. Aanleiding voor de mening van Treur, een boer uit Meliskerke, zijn de cijfers van de fosfaatproductie in 2015. Voor het eerst hebben Nederlandse boeren meer fosfaten in de mest dan in 2002 met Nederland is afgesproken. Er wordt gespeculeerd over sancties en maatregelen in de vorm van fosfaatrechten, een logische eerste schrikreactie. Maar paniekvoetbal is gevaarlijk spel, het kan met name de kleine melkveehouders de kop kosten. Beter is het om te kijken naar de onderliggende vraag: hoe kunnen boeren op een verantwoorde manier fosfaat beteugelen? Melkveehouder Harmen Treur doet een voorzet: Intussen is het melk-

quotum afgeschaft op grond van de toegenomen vraag naar zuivel op de wereldmarkt. Daarop anticiperend hebben kleine boeren massaal hun stal vergroot of een nieuwe stal gebouwd om hun bedrijf toekomstbestendig te maken.

Wat stinkt dat zeg...

Maar een half jaar later blokkeerde de regering de sector alweer door fosfaatrechten in het leven te roepen. Voor elk melkveebedrijf moet een maximum te produceren hoeveelheid fosfaat worden vastgesteld. Een dergelijke zigzagkoers dupeert melkveehouders die flink hebben geïnvesteerd in uitbreiding. Bovendien is het de vraag wie of wat er precies met de maatregel is gebaat. Wellicht is het beter dat de overheid gaat werken aan een langetermijnvisie op verduurzaming van de Nederlandse melkveehouderij.

Fosfaatrechten zijn in het leven geroepen door de dreigende overschrijding van het fosfaatplafond, een in 2002 vastgesteld maximum fosfaat dat via koeienpoep in de Nederlandse bodem terecht mag komen. Deze rechten worden toegekend volgens de referentiedatum 2 juli 2015, een datum waarop veel melkveehouders net bezig waren hun stallen te vergroten, maar nog hun oude aantal koeien hadden. Zij zitten nu met een te zware financiering, berekend op volledige benutting van de stal.

Ook worden kleine boeren gedupeerd, die nog niet hadden uitgebreid en dat nu ook niet meer kunnen. Bij de steeds kleiner wordende marge op melk hebben zij haast geen kans meer om nog te overleven. Alleen melkveehouders met grote stallen, die op de referentiedatum al vol stonden, worden niet getroffen.

Als de fosfaatrechten ervan gaan komen, zijn er voor boeren nog twee opties om toch te proberen een hoog

rendement te halen. Zij kunnen proberen aan te tonen dat er op het bedrijf efficiënt met fosfaat wordt omgesprongen, wat in de praktijk zal neerkomen op sjoemelen met getallen. Of ze kunnen de melkproductie per koe proberen te verhogen, zodat de fosfaatrechten efficiënter worden benut en er toch meer melkgeld binnenkomt. Het is de vraag of we dat moeten willen. Het uiterste vergen van een koe is net als bij topsport snel roofbouw. Melkveehouders zullen de grens opzoeken van een minimum hoeveelheid fosfaat in het voer. Te weinig fosfaat in het voer zorgt echter voor grote gezondheidsproblemen. Melkkoeien zullen sowieso minder in de wei komen, omdat finetuning voor een hoge productie en fosfaatefficiëntie beter te realiseren is in de stal. Daarbij is krachtvoer nodig, wat meer melk oplevert. Voor het produceren hiervan wordt tropisch regenwoud gekapt, om plaats te maken voor sojabonen, die over grote afstanden vervoerd moeten worden.

Juist dit krachtvoer zou wel eens de oplossing kunnen zijn voor het fosfaatprobleem. In plaats van fosfaatrechten invoeren kunnen we beter de hoeveelheid fosfaat uit buitenlands krachtvoer beperken. Behalve minder fosfaat levert dit ook grote klimaat- en milieuwinst op.

De koe eet voornamelijk gras. Vers gras behoeft de minste eiwitcompensatie uit krachtvoer. Het fosfaat dat de koe produceert wordt in de vorm van koeienpoep weer over het afgegraste grasland verspreid. Met behulp van dit fosfaat groeit er nieuw gras dat weer in de koe terecht komt. De kringloop is rond.

DORSPRENTEN

Van bijna elke dorp is er wel een tekening uit een vorige eeuw. Een prentje met een kerk, wat andere huizen en voor wat de binnenwaard betreft een of meer boerderijen. Eronder staat de naam van het betreffende dorp. En als we dan de tekening bekijken, herkennen we niets.

Ze zijn gemaakt door reizende tekenaars, die onderweg aantekeningen en schetsjes maakten, maar eenmaal thuis pas aan de uitwerking begonnen. En dan blijkt het moeilijk om je precies te herinneren was je hebt gezien.

Trouwens ook grote schilders maakten zich aan deze toevoeging van fantasie schuldig, gewoon omdat dat – al dan niet uit commercieel oogpunt – beter uitkwam.

Ameide en Tienhoven; tekening Hendrik Spilman.

In de tijd dat dergelijke stallen overal voorkwamen, kenden de boeren weer andere problemen. De foto is gemaakt in Achterland.

SCHOOLMELK

INLEIDING

Schoolmelk wordt door zuivelbedrijven op basisscholen verkocht. De school fungeert als tussenpersoon. Het gebruik van schoolmelk is intussen zo'n tachtig jaar oud en het is een Engelse uitvinding.

In de jaren dertig bleek uit Brits onderzoek dat de verstrekking van melk aan schoolkinderen een positieve invloed had op hun ontwikkeling, met name op de groei. In Nederland was vanwege de slechte economische situatie in 1934 het Crisis-Zuivelbureau opgericht, dat reclame maakte voor zuivelproducten. Het bureau nam het Britse idee over en richtte als onderafdeling het Centraal Schoolmelkcomité op. In 1937 werden als proef in de arme wijken van Rotterdam de eerste flesjes schoolmelk uitgedeeld. Hiervoor moest naar draagkracht worden betaald aan de onderwijzer. Voor de armste kinderen was schoolmelk gratis, omdat de gemeente dan betaalde.

Herkent u het nog?

Eind jaren vijftig werd er op bijna alle Nederlandse lagere scholen schoolmelk gedronken. De subsidies werden toen verstrekt door het

Rijk. Sinds 1977 is de Europese Unie de verstrekker van de melksubsidies; men zag de schoolmelk als een sympathieke manier om het melkoverschot (de melkplas) te verkleinen. Eind jaren zeventig dronken zo'n 700.000 scholieren schoolmelk. Rond 2010 waren dat er nog 120.000.

ANDERE MELKPROMOTIE

Behalve dat het belang van schoolmelk werd onderschreven, waren er wel meer acties om het drinken van melk te bevorderen. Velen weten nog van de M-brigade en van de avonturen van Joris Driepinter: 'Ach moet het? Drie glazen melk per dag, dat doet 't'. Melk moet!

In de kranten verschijnen foto's uit de steden uit 1958 en 1959, waarop je honderden jongens en meisjes met blij gezichten door de straten ziet marcheren. Ze hebben petjes op met de letter M en zwaaien met vlaggen. Er worden spandoeken gedragen met teksten als 'met melk meer mans'. De stoet wordt voorafgegaan door een muziekcorps of majorettes. Het zijn de jongens en meisjes van de Melkbrigade, oftewel de M-brigadiers. De Melkbrigade is een van de succesvolste reclamecampagnes uit de Nederlandse geschiedenis. Bedacht in 1957 om melk van zijn kinderachtige imago te verlossen en om te laten zien dat het drinken van melk juist flink is. Zo staat in het M-plan, een rapport van de Nederlandse Zuivelbureau van 3 juni 1956.

Dat melk in die jaren een kinderachtig imago heeft, is geen wonder. Sinds de oprichting van het Nederlands Zuivelbureau in 1950 is reclame voor melk op moeders gericht. De boodschap is duidelijk: als je goed voor je gezin wil zorgen, hoort daar $\frac{3}{4}$ liter melk per persoon bij: 'driekwart kan de man, als het kan'. Ook worden de slagzinnen 'melk sterkt' en 'melk is goed voor elk' gebruikt. Dagelijks brengt de melkman de kannen en flessen melk rond, die dan in kelders of andere koele en donkere plaatsen gezet worden. De voorlichting en reclame van het Zuivelbureau, gericht op de gezondheid, werkt goed. Voor de oorlog hebben de diverse zuivelorganisaties ook al samengewerkt, maar in 1950 slaan ze echt de handen ineen om collectief hun zuivelproducten te promoten. Er zijn meer dan 500 zuivelcoöperaties en het zal effectiever zijn om melk als product te promoten, dan dat de 500 hun eigen melkmerk promoten.

In 1952 wordt een reizende tentoonstelling georganiseerd. De tentoonstelling 'Het wonder van de melk', die het reilen en zeilen van de melkindustrie laat zien, trekt in het hele land veel bezoekers. Verder is er een melkpaviljoen in het net geopende Madurodam, een reclamefilm 'Land van Melk' en een rijdende Milkbar. Die laatste is een mooi beschilderde Citroënbuss, waarbij je, heel

gezond en lekker, je flesje melk of melkshake (ja, op zijn Nederlands geschreven) met rietje kon drinken. Melk is goed, goedkoop en vooral gezond, was de alles overheersende boodschap.

Joris Driepinter.

Op 25 november 1958 gaat de Melkbrigade van start. Het Zuivelbureau geeft een persconferentie waarin het principe van de M-brigade wordt uitgelegd en waarbij ook 20 ere-melkbrigadiers aanwezig zijn. Deze twintig mensen waren bekende Nederlanders als kunstschaatsster Sjoukje Dijkstra, parachutiste Willy Geertsema, scheidsrechter Leo Horn en straaljagerpiloot John Block. Deze stoere mensen zijn het levend bewijs dat je van melk drinken flink en sterk wordt. De campagne is een onmiddellijk succes en de opzet dat melk drinken flink is, lijkt ook te werken gezien het verhaal van M-brigadier Er komen logboeken, die moeten worden ingevuld en opgestuurd naar het hoofdkwartier van de M-brigade, wat in feite de kamer van Jan Krijnen in het Zuivelbureau is. Zijn bureau wordt overstroomd met volle postzakken met logboeken. Al deze melkdrinkers wordt het M-mouwembleem toegestuurd, Je kon je er echt mee onderscheiden. Je kan je als M-brigadier nog verder onderscheiden. Een M-brigadier kan namelijk nog een M-brevet verdienen door middel van het doen van 'verrichte flinke daden'. Volwassenen mogen kinderen voordragen voor zo'n brevet.

M-brigadiers hebben met hun M-paspoort gratis toegang in diverse dierentuinen en attractieparken, er zijn M-optochten en M-feesten. Het is een enorm succes. In het jaarverslag van 1959 van het Zuivelbureau wordt ge-

schreven dat na ruim een jaar M-Campagne gezegd kan worden dat de M-Brigade een levende, levendige en levensvatbare gemeenschap is geworden. Tegelijkertijd vermeldt het jaarverslag ook dat de aanmeldingen van M-brigadiers tijdelijk zijn stopgezet. De tijdelijke stop in aanmeldingen was in feite bedoeld om een einde te maken aan de succesvolle M-brigade. Want het liep te veel in de papieren. Het was niet meer op te brengen.

Er volgde een groot slotfeest in de jaarbeurshallen in Utrecht, de grote M-dag vond plaats op 7 juni 1960. De grote eregasten waren Prinses Beatrix en Prins Albert van België. Die zijn er getuige van dat de 500.000ste M-brigadier wordt geïnstalleerd. Slotfeest of niet, het M-brigadeschap was in 1960 dus populairder dan ooit.

Toch duurt het nog drie jaar voor de M-brigade campagne echt afgesloten wordt. Het gaat uiteindelijk dan toch aan zijn eigen succes ten onder, het wordt namelijk te kostbaar om alle melkdrinkertjes emblemen en cadeautjes op te sturen. Omdat de M-brigade zo'n succes was, wil het Zuivelbureau wel verder gaan met een melkcampagne gericht op jongeren. Melk is één van de eerste producten die voor verschillende doelgroepen verschillend aan de man gebracht worden. Een aparte jongerencampagne, maar ook worden er andere advertenties geplaatst in Avenue dan in Libelle.

Er moest een opvolger van de M-brigade worden bedacht. Men ging aan de slag en uiteindelijk kwam Dimitri Frenkel Frank met het idee om een te tekenen figuurtje te maken die Joris Driepinter moest heten. De drie pinnten kwamen nog voort uit de M-brigade, jongeren waren immers toch al gewend dat je eigenlijk drie glazen melk per dag moet drinken. De Deense ontwerper en illustrator Ib Antoni Jensen wordt gevraagd om Joris Driepinter te tekenen en Mies Bouhuys schrijft er teksten op rijm bij. Het principe was simpel: Joris is een held. Ergens is een probleem en hij lost het op. Hij kan alle problemen oplossen omdat hij zo sterk is geworden door het drinken van drie glazen melk per dag. Er komen strips van Joris Driepinter, reclamefilmpjes en ook verschijnen de avonturen van Bouhuys en Jensen in verhalenboeken. In veel klaslokalen wordt tijdens het melkdrinkkwartier voorgelezen uit een Driepinter-boek. Hoewel ook een aantal kinderen in dat kwartier dan geen schoolmelk meer drinkt. Begin jaren zeventig krijgt de schoolmelk grote concurrentie van de goedkope frisdranken zoals cola en sinas. Vanaf dat moment probeert het Zuivelbureau melk echt als drankje in de markt te zetten en niet alleen maar meer als iets wat goed is voor je gezondheid.

Met de opkomst van de frisdranken gaat de schoolmelkdeelnamen omlaag. Maar gelukkig voor de zuivelindustrie grijpt de EEG dan in en start in 1977 met het subsidiëren van schoolmelk. Het is uiteindelijk de politiek die ingrijpt. De conclusie is dat de schooljeugd op andere manieren al voldoende melkproducten binnen krijgt.

Waar zie je dit nog?

BOEK 'WERK AAN BOERDERIJEN'

Wie buitenaf woont heeft altijd werk. In het boek 'Werk aan boerderijen' vind je inspirerende informatie, prachtige beelden en praktische tips over het vele werk dat gepaard gaat met het wonen op een originele boerderij. In duidelijke bewoording en met prachtige beelden laten Arjan Wijnstra en Natasja Bekkers ons de praktische details zien van onder andere het plaatsten van een dakkapel 'in stijl', het vervangen van een rieten dak, het verbouwen van de deel tot woonruimte en het aanleggen van een klinkerpadje naar de voordeur. Arjan weet uit eigen ervaring wat daar allemaal bij komt kijken en hoe vaak dat schipperen is. Een aantal van de reportages in dit boek verschenen al eens als artikelen in Landleven.

€ 24,95 - NUR: 521 - ISBN: 978-94-925199-32-4

BEDSTEDE

Een bedstede of bedstee is een in de wandbetimmering opgenomen slaapplek in de vorm van een kast en afgesloten met deurtjes of een gordijn. Bedsteden werden tot in het begin van de 20^e eeuw veel gebruikt, vooral op het platteland en meest nog in boerderijen.

Een van de voordelen van een bedstede is dat hij in de woonkamer kan worden ingebouwd, terwijl hij overdag door de afgesloten deuren toch onzichtbaar is. Een aparte slaapkamer is daardoor overbodig. Een ander voordeel is dat een bedstede in de winter, doordat het een vrij kleine ruimte is (de kast is niet groter dan het bed zelf), door de lichaamswarmte van de slapers makkelijk opgewarmd kan worden. Hierdoor hoeft er niet gestookt te worden om toch redelijk geriefelijk te kunnen slapen. De deur wordt 's nachts niet afgesloten, maar op een kier gezet.

Tegenwoordig kennen we meestal ruime slaapkamers met aparte, gemakkelijk verplaatsbare bedden. Vroeger was dat anders. Toen sliepen mensen in bedsteden. Een bedstee is een soort brede kast, waarin een of twee slaapplekken zijn gemaakt.

Bedsteden waren zo kort dat je er niet languit in kon liggen. Dat was niet alleen vanwege het feit dat de mensen vroeger kleiner waren dan nu. Ook gaf men er de voorkeur aan om (half) zittend te slapen. Men dacht toen dat die slaaphouding gezonder was.

In de 17^e eeuw bevonden bedsteden zich achter een rechthoekige opening in de gemetselde muur of houten wand. De bedstee-deurtjes liepen niet door tot op de grond. In het Groene Hart worden de oudste bedsteden aangetroffen in de woonkamer vlak bij de haard. In de 18^e eeuw en in de 19de eeuw krijgen de bedsteden echte dubbele deuren die doorlopen tot aan de grond. De ruimte onder de bedstede is dan bereikbaar vanuit de kamer.

In boerderijen werden bedsteden vaak naast elkaar gebouwd, zodat er een hele bedsteden-wand ontstond. De bedsteden bevonden zich meestal in de keuken, woonkamer of opkamer. Daarnaast trof je bedsteden soms aan in de beste kamer. Een bedstee-wand had vaak de indeling van twee bedsteden met daartussen een kast, de spinde geheten.

Bedsteden waren er in diverse uitvoeringen. Uiterst sober waren ze bij de arme keuterboertjes. Ze werden dan vaak getimmerd van 'scholle planken' die van de buitenkant van bomen werden gezaagd. Het geheel werd afgewerkt met kranten die op het hout werden geplakt. Maar de bedsteden van rijke boerengezinnen werden veel luxer uitgevoerd, met kunstig geschaafde profielen, houtsnijwerk en mooie paneeldeuren. Vaak was er ook sprake van uitbundig schilderwerk, met fraaie kleurencombinaties of geschilderde houtnerfimitaties.

De Koning & Witzier
de makelaars voor vrijstaand wonen

**WIJ ZIJN ALS MAKELAAR GESPECIALISEERD
IN "VRIJSTAAND WONEN"**

Regelmatig verkopen wij ook monumentale boerderijen. Wij vinden het belangrijk dat een koper "gevoel" heeft bij de aankoop van zo'n boerderij. Als koper en verkoper samen belangstelling hebben voor oude details, is een voorspoedige verkoop vaak het resultaat.

Wilt u uw boerderij verkopen?
Neem dan vrijblijvend contact met ons op.

De Koning & Witzier Oostelinde 32, 3466 LB Waarder
de makelaars voor vrijstaand wonen Telefoon 0348-502 224

funda **nvw-wonen**

www.koningwitzier.nl

REDACTIE EN SAMENSTELLING:

Dick de Jong - Bureau Tekstwerk m.m.v. Jenny Mollema-Gons
Buitendams 51 - 3371 BA Hardinxveld-Giessendam - 0184-615094 - djtekst@planet.nl
FOTO'S: Collectie Boerderij & Erf A-V, Bureau Tekstwerk en Internet

SECRETARIAAT BOERDERIJ & ERF A-V:

Sluis 57 ■ 2964 AT Groot-Ammers ■ 0184-661425/06-53759618
secretariaat@boerderijenerf.nl ■ bank NL14RABO0325074739
website: WWW.BOERDERIJENERF.NL IBAN

Europees Landbouwfonds voor
plattelandontwikkeling
Europa investeert in het platteland